

GOGA

Mirana Likar
Pripovedovalec

Tebi, ki mi pripoveduješ ...

1.

Ko je bil človek z več imeni in v različnih črkopisih, Nikolaj Šturm, Mikola Šturm, Wolfgang Fischer, Коля Николаевич Штурм, v smrdljivih zaporniških celah priklenjen s kratko verigo, ki mu ni dopuščala skoraj nikakršnega gibanja, *gospa, kjer smo spali, smo tudi srali*, in je čakal na smrt, si sploh ni mogel misliti, kakšna bo.

Kakšen bo.

Ker kdo pa pravi, da smrt ni moškega spola?

Smrt je vzel koso ...

Kdo je že videl kositi žensko?

Kdo bo kosil na Koroškem, če se ne bo vrnil? Tete?

Smrt je ženska, si je rekel v neznosnem smradu celice, ko je slišal rožljanje drugih, ki jih ni hotel niti pogledati, ker bi vsak pogled lahko kaj pomenil, vsak bi lahko izzval vprašanje in vprašanje bi v polmrak črnega prostora zaneslo le še več negotovosti.

Morilci, tatovi, prevaranti. Nekateri skoraj brez obleke. Še slame, na kateri bi sedeli ali ležali, nimajo. Hrano jim vržejo v mračni prostor. Kamor pade, pade. Sami se zmenijo zanjo in vemo, kdo jo dobi.

Nikolaj je te že videl. Najmočnejše. V Ukrajini. Ob reki. Za žico. In smrt. Smrta. Smrti. Najmočnejši pojedo tudi človeka. Živega. Mrtvega. Vseeno je.

Tu je drugače. Tu je Gruzija. In sovjetski preiskovalni zapor.

Sovjetom ne moreš krasti. Še sladkorja ne, kaj šele zlata ...

Ne bi smel krasti. Tete, tete bodo kosile ...

Če ne bi bilo ženske, ga ne bi nikoli dobili. Smrt je ženska.

Priklenjen je kot pes in čaka na hrano kot pes. Pes na golih tleh.

Ženska je smrt. Smrt je ženska.

***

Časa ni bilo več in po nekaj dneh ni več vedel, kje je in s kom se ne pogovarja. Ne pogovarjati se, je pravilo. Vsaka beseda te lahko pogubi.

Edino okno so zabili z deskami, ker je v temi vsak strah še hujši.

Ne pogovarjati se, je pravilo.

***

Ko je upokojenec, konstruktor, nemški polkovnik, partizan in ruski vojak Nikolaj Šturm Wolfgang Fischer Kolja Nikolajevič Šturm stopil v bistro, pivnico, picerijo in restavracijo Strelec, je falirana farmacevtka, natakarcica in menda vdova Sandra Adamič ravnokar pomivala kozarce. Sklanjala se je nadnje prek svojih od pamtiveka privlačnih prsi, ja, dosti čez petdeset let in še vedno privlačne, zelo,

vsak teden dvakrat telovadi pa še visoka je. In vedno nasmejana! Tudi gube so sprejele obliko nasmeha. Dvignila je obraz, dobro si jo je ogledal, mogoče bi bila ta, ga je prešinilo, njen nos ima na konici globoko brazdico, podoben je ... Česa takega še ni videl, pa je videl veliko, poskusiti moraš, ga je oplazilo, ko je njena posebna vileda zaškripala na steklu, kot bi ga opozorila in mu izostrila slutnjo: moža ta ni imela ali pa je vdova, že dolgo je sama, sprva si je še hotela iskati novega človeka, otrok je bil še majhen, otrok tu mora biti, pa nikogar ni več našla, prvi krog je bil že sklenjen, tisti redki, ki so bili všeč njej, niso dovolj marali zanj, tisti še redkejši, ki bi jo vzeli, so ji bili premalo. Zaguljena.

Ko je ostala sama, je ženska našla delo laborantke, sprva je še kar šlo, potem pa se je začela veselica, socializem je bil mrtev bolj od Tutankamona, predstave o dobičkih za vse so poletele v nebo, prišli so zelo novi časi, nič ni več veljalo za zmeraj, laboranti niso bili dobičkonosni in njihove plače so bile strošek, postala je trgovska potnica za laboratorijsko posodje, najprej je dobivala, popolnoma vitka v pasu, lepe odstotke od prodaje, potem pa je prodala čedalje manj, ker baje ni bilo več monopolov, ampak je nastopila, kakor so rekli, zdrava konkurenca in so monopoli še bili, a novi, čeprav dogovorjeni na starih forumih. Ljudje, ki so mogli in so imeli dobre položaje v državnih podjetjih in s tem dobre zveze z državo, so šli na svoje, trgovske potnike so spodrinile počitniške jahte, rotarijski dogovori in spletna prodaja, nihče ni več mogel kramljati s Sandro na delovnem mestu, niso imeli časa, ure so tiktakale glasneje, prvotna akumulacija kapitala jo

je premagala na osnovni ravni, pristala je na Zavodu za zaposlovanje in zdaj je tu, za šankom, čeprav so jo sprva zaposlili za delo v pisarni, potem pa je enkrat vskočila namesto natarice in so videli, kako zna z gosti, in je začela delati tudi natariske posle, sprva le kdaj pa kdaj, zdaj pa je gostje nočejo več pogrešati. Nepogrešljiva je.

Nepogrešljivi ste, ji govori gospa Jevnik, ki je njenih let, a njeno čisto nasprotje, popolnoma neprivačna s krofastimi nogami v štorastih čevljih, kratka trajna, da ji ni vroče po vratu, predebela. Kje je Sendi, sprašujejo gostje, a danes Sendi ni, gospe Jevnik se hoče zmešati od ljubosumja, na primer, ko pride neznanec rezervirat lokal za kakšno praznovanje in onidve stojita skupaj, človek zagotovo oceni, da je Sandra lastnica. Kako je s Sandrinim dopustom in urnikom? Kakšen urnik ji naredita ljubosumje in zavist, kakšne so njene izmene? Ne, Sandra se ne bo mogla več dolgo smehljati, enkrat bo mera polna, vzela bo navaden list, pa če ga iztrga iz zvezka, tistega karo, v katerega si zapisuje službene nujnosti in ki je v njeni garderobni omarici, in kar na tak list, zvit in z oškrbljenim robom, bo napisala odpoved, formulacijo ima že zdavnaj v glavi, krava naj ji le še enkrat prepove izrabo dopusta, le še enkrat naj ji ukaže delati na sinov rojstni dan, pa bo videla. Sama bo morala gospodu Jevniku pojasnjevati, kaj je bilo s Sandro. Gospod Jevnik ima Sandro rad, gospe Jevnik pa mogoče ne več tako zelo, ali pa se motimo, pri teh starih parih nikoli ne veš. Bosta potem videla, kako jima bo, kaj bo pomenilo, če Sandra gre.

Če bi imela kakšen zasilni izhod, rešilno mrežo, pa četudi zelo majhno, niti ne popolnoma zanesljivo, kaj pa

je danes zanesljivega, bi že šla, bi že skočila, a česa takega za zdaj ni. A če ji bo le še enkrat očitala, da ni prodala dovolj piva, da ni dovolj prijazna s tistim idiotom, ki ji hodi za šank pravit, kako mu je šlo danes na stranišču in kolikokrat je moral potegniti vodo, da je odplaknil svoj, mater, Sendi, res velik kup, bo pozabila tudi na rešilno mrežo. Šla bo, ker takega življenja ne more več prenašati. Paziti mora le na odpovedni rok. Ne, paziti mora nase. Je to eno in isto? Kaj ji bo ta bedna minimalna plača, ki bo nekega dne nazadovala v mizerno pokojnino, če izgubi sebe?

Da, pomisli Nikolaj, lahko bi bila prava.

Ženska vrže krpo v kraj in dvigne pogled.

***

Kaj pa je to, se zagleda Sandra v človeka, nekaj čudnega ... čudno privlačnega. Čistega. Zanesljivega. Mirnega. Očetovskega? Tisti, ki bi to nekaj zamešal v moški parfum, bi spremenil pravila sveta.

Ravno prav zelo visok in ravno prav zelo lepo postrizen na krtačko je, jasno, da popolnoma siv, sicer gotovo čez sedemdeset, a oblečen, kot da je ravnokar prišel z jadrnice, to bo, jadrnica, ali pa vsaj čoln, morje, starci njegovih let po navadi niso tako oblečeni, podoben je ... Lee Marvin ... mogoče ... ne, on ne, on je bil pijanec, ta pa ne pije, ta bi rad le nekaj vprašal, mogoče kaj povedal, mogoče je osamljen, najbrž je nov v varovanih stanovanjih nasproti, taki so lahko tudi osamljeni, imajo denar, da plačajo astronomske najemnine, ali pa so stanovanja celo njihova, nimajo pa prijateljev, otroci, če sploh so kakšni otroci, so zaposleni,

vnuki jih ne poznajo in ne pogrešajo, ker taki, kot je ta, menjavajo ženske, so menjavali ženske, ne more biti drugače, včasih je bil najbrž pravi skušnjavec, taki na koncu sploh nobene ne obdržijo in nimajo družin ... Svojega luksuznega terenca v meglenem jesenskem jutru zapeljejo s ceste in po telefonu brskajo po starih časih, iščejo, koga bi lahko poklicali, da bi to nedeljo ne kosili sami ...

***

Gospa, je rekel mogoče Lee Marvin, mogoče pa Anthony Quinn, ali pa ostarela mešanica obeh, Peter O'Toole pa sploh ne, povedali so mi, da imate pri vas zelo spodobna kosila, stanujem čez cesto, pa me zanima, kako to pri vas gre in ali imate koga, ki bi mi hrano vsaj včasih prinesel v stanovanje, dober tringelt bom dal, videl sem na računalniku, da imate po tri menije, pa me zanima, ali bi lahko sprejeli tudi telefonsko naročilo, ne hodim rad po lokalih, sem bolj na svojo roko, nikoli nisem preveč hodil, pa zdaj svojih navad tudi ne bom spreminjal, jaz grem raje v naravo na splošno in na morje posebej. Res, pošteno napitnino bom dajal, pa še posodo bom sam pomil, če to ni v neskladju s kakšnim sodobnim predpisom, tistim hasapom ali kaj že imate ...

2.

Čeprav Sandra Adamič ni kakšna mehka duša, tega si po določenih življenjskih izkušnjah ni hotela več privoščiti, jo je v naslednjih dneh nekaj potegnilo s posodami v rokah čez cesto in v drugo nadstropje. Po stopnicah. Vsako priložnost za gibanje je treba izkoristiti, dvigala so za luzerje. Na stopnicah vsako minuto izgubiš deset kalorij, ohranjaš kondicijo in nadzor, treba je biti praktičen, kakšne grde rože imajo tukaj po hodnikih, to bi bilo treba prepovedati, to ni estetsko, prašno je in v grdih loncih, pa še plastične srnice in palčki ... Evo nas, prispeli.

Prvič je prišla zaradi radovednosti in drugič in četrtič tudi, potem pa se je vmešalo življenje, hodila je še po službi, najprej po posode, kasneje pa ker *zgodba vliva olje v svetilko Življenja*, še pozneje pa bo pri Nikolaju tudi zaradi zvitega karo lista, iztrganega iz zvezka, na katerega bo napisala odpoved, saj je denar tisti, ki olje kupuje in je najboljši presojevalec razumevanja med ljudmi. Povej mi, koliko svojega denarja si v resnici voljan deliti z menoj, pa ti povem, koliko mi zaupaš in me ceniš, pa četudi pustimo ljubezen za zdaj še ob strani, navsezadnje gre za resen posel, pri katerem se gledamo v oči.

***

Sedal je čisto blizu nje, veliko preblizu za dva popolna tujca, in govoril. Iskal. Tehtal. Ni ga odgnala z umikanjem, čeprav je to dobro znala. Tisto, kar je zaznal, je bilo življenje, za katero pravijo, da nima cene. Nikolaj Šturm je mislil drugače. Vse se da kupiti, tudi življenje. Če pojem življenja malo razširiš.

Enkrat je dvignil hlačnico, *samo da si povijem nogo*, je rekel, imam krčne žile. Noga je bila v popolnem nasprotju s svojo oblečeno podobo, noga ni bila ne Leejeva, ne Anthonyjeva, ne Petra O'Toola, noga je bila last Nikolaja Šturma in njegove Starosti, očitno je prehodila ogromen kos sveta in še bolj očitno tudi največji del življenja. In je zdaj ta stara noga gledala Sandro in se spraševala, ali je prava in ali bo prenesla. Bila je pegasto posuta z znamenji in preprejena s krčnimi žilami. Če ji plačam, si je domišljala noga, bo prenesla.

Če mi plača, si je rekla Sandra, bi leto, največ dve, lahko pa da celo tri, nekako zdržala. Kaj je največ kakšna tri leta v primerjavi z vsem mojim preostalim življenjem. Nič. In zmeraj si lahko premislim, če ne bi šlo. Zavod za zaposlovanje bo še vedno na voljo. Ta bi rad samo pripovedoval. In noče biti sam, ko bo moral ...

Med pripovedovanjem jo je opazoval, bo dosti kasneje, ko bo že vsega konec, povedala prijateljici, s katero se bosta peljali na Sandrin novi vikend. Prva vrsta. Pogled na morje. Opazoval, pa ne le z očmi, tudi z naključnimi dotiki in sluhom, s kožo, ves se je ovil okoli nje, tipal v zrak kot kakšen slepec, a nobenega umazanega starčevskega namigovanja ni bilo, samo direktna poslovna ponudba.

***

Ure na kavču so se podaljševale v večere in enkrat je prišel Gustl. Kdo ve, kaj si je mislil, kar vstopil je kot kakšen bebec, onadva pa sta strnila vrste, da je v zadregi obstal z vrati za hrbtom. Nikolaj ga ni povabil naprej, Sandra ga je gledala, kot odločne ženske znajo, da človeka vse zsrbi in bi se rad kar pobral, s to gospo se pogovarjava, je rekel Nikolaj, a je kaj nujnega. In Gustl je presenečen napletel čisto preveč stavkov, preden je našel primernege, s katerim se je lahko še kar dostojanstveno in ritensko izmuznil nazaj na stopnišče.

***

K meni skoraj nihče ne hodi. Edino Gustl, videli ste, nisem ga povabil in niti potrka ne ... Pride in reče, kaj delaš, a bi rad, da ti kakšno zapojem? In ne da bi počakal na odgovor, zapoje kakšno narodno. Kot da bi mene to zanimalo. Gustl-nu je vseeno, ali me zanima ali ne, on samo hoče priti noter, ker je slišal, da se pogovarjava, ker je osamljen in misli, da smo vsi osamljeni. Zanima ga, kdo je pri meni.

Odprta okna imaš, mi pravi, ne moreš imeti odprtih oken sredi zime, kdo bo pa plačeval kurjavo?

Jaz s tem nimam težav, gospa, saj vidite, moji radiatorji so topli. Jaz s tem res nimam problemov, mu odgovorim, da pač nekaj odgovorim, ker nočem, da bi Gustl pomislil na kaj napačnega, molk je lahko nerodna stvar. Napačen odgovor pa tudi.

Ker, vidite, jaz v resnici ne vem, kdo je Gustl, Gustl pa, upam, ne ve, kdo sem jaz. Tudi za vas ne vem, kdo ste,

ampak sklepam, da ste v redu gospa. Tisto, kar ste mi o sebi povedali, me navdaja z zaupanjem.

Midva z Gustlnom pa preživa drug na drugega ...

Tisti, ki bo ostal, bo šel na pogreb. Stanovalci bloka se, če le morejo, udeležijo pogrebov, ko kdo gre ... Poslušajte, saj to je ja jasno.

Takole vam povem, gospa, imam dobro pokojnino, odlično. Dovolj velika je, da dva človeka z njo živita povsem brezskrbno. Tudi prihranke imam in sem jih pripravljen trošiti, ničesar ne bom vzel s seboj na oni svet.

Nikoli nisem bil poročen. Tozadevno sem nepopisan list. Tudi otrok nimam.

Rad si privoščim, a razsipeen nisem, brez skrbi. Navajen sem skromnosti. Če kaj imaš, je bolje, da nihče ne ve. Ljudje ti zavidajo, in ko ti zavidajo, iščejo tvoje slabosti, da bi se potolažili, češ, tale je nekje ukradel, prigoljufal, tudi jaz bi lahko, a nisem, ker sem za razliko od njega jaz pošten človek.

Ko iščejo koristi zase, tvoje življenje vzamejo pod drobnogled.

Vem jaz, kaj je to, drobnogled. Vse življenje sem bil pod drobnogledom, zdaj pa bi rad umrl brez njega.

Zdravnica mi pravi, dvaindevetdeset let ste stari, pripravljene morate biti na vse.

In jaz sem pripravljen na vse. Da bi to lahko razumeli, me boste morali malo bolje spoznati.

Eno pa vam povem: jaz nisem izdajalec. Nikoli nisem bil izdajalec. Pokazal vam bom knjigo, tu nekje jo moram imeti, takoj jo bom našel, o svojem bataljonu. V knjigi piše, Nikolaj Šturm, prvoborec ... Šestnajst let sem imel, gospa, ko sem šel v hosto, zdaj pa mi ti iz hoste pošiljajo Gustlna, pa

mogoče tudi vas ... Vsi moje sorte smo nekje zapisani, to je pa ja jasno. To vem.

Ampak vas ne, vas sem našel sam. Najbrž.

Stvari so se spremenile in danes ljudje marsičesa ne razumejo več. Zdaj je moderna možnost ugovora vesti, možnost izbire, svobodna volja, saj veste ... Stokajo, da svobode ni več, če jim vzamejo eno samo igračo. Bi jim jaz pokazal, svobodo. In zatiranje. Ugovor vesti? Svobodna volja? Za mojo generacijo ni bilo ne svobodne volje ne ugovora vesti. Za komuniste še manj. In jaz sem bil, enkrat, dolgo tega, komunist od glave do pet.

Zdaj na veliko govorijo o enakih možnostih za vse. V kakšnem merilu? Kje? Koliko možnosti ima ena punčka, recimo rojena v Indiji, da postane profesorica na ameriški univerzi? A? Kaj bova s svobodno voljo v tem primeru? Koliko možnosti imate vi za spodobno pokojnino? In kako boste, ko vam bo sredi meseca zmanjkalo za položnice, vi pa še vsi na auf, mladostni, radi bi sem in tja, pa na morje, pa v hribe? Poznam jaz take gospe. Poglejte se, pred vami je še veliko lepega. Človek je na splošno zelo nesvobodno bitje, je pa res, da se v ključnih trenutkih lahko odločiš za rešitev ali za pogubo. Za pogubo radi pripisujemo krivdo drugim, za rešitev pa sebi. Pogubljene pozabljamo, rešene blagrujemo.

Jaz sem se moral vedno reševati sam in sem se rešil do svojih poznih let, avto še vozim, no, vsaj za zdaj, pri sebi sem še, hvala bogu, čeprav včasih kaj pozabim. Kot to, kje je knjiga o mojem partizanskem bataljonu, ampak jo bom že našel, saj je moje stanovanje dovolj majhno, da je še popolnoma obvladljivo. Dvosobno, petinpetdeset kvadratov, z balkona je lep razgled, imam ležalnik, z njega gledam vrhove gora.

Najbrž ne bom šel več gor ... To lahko sprejemem. Tako je. So še hujše stvari. Teh se bolj bojim. Nikomur nočem škoditi. Zdravnica mi je rekla, gospod Šturm, na stvari si dajte listke, narišite si nogavice in si listek prilepite na predal z nogavicami, če se vam zdi, da vas lovi demenca.

Jaz bom raje naredil drugače, ker sem zmeraj delal drugače. Pozaba mene ne bo. Jaz si bom že sam pomagal. Koga brigajo nogavice.

Če bi, recimo, samo recimo, vam povedal neke stvari in vi še niste dementni in tudi ne boste tako kmalu, mogoče pa sploh nikoli, bi se spomin na moje življenje nekaj časa še ohranil, ni res? Nihče pa ne bi vedel, ali je resnično ali izmišljeno.

Mogoče bi vi lahko neke stvari celo zapisali. Mogoče enkrat ... kasneje ... Sploh ni treba takoj. Enkrat pač. Vi poslušate, vidim, vam bo mogoče dovolj zanimivo ... Lahko tudi poveste naprej ... Rečete, nekdo ... Nekdo, ki sem ga poznala, a ga več ni. Ni treba, da izgovorite moje ime. Res ni treba. Ali pa si ime izmislite ... Kaj pa je ime? Izmišljena imena so tudi imena ... Nekatera prava pa je treba popolnoma izbrisati, čeprav so že dolgo kje zakopana ... Pravite, da imate odraslega sina. Kakšno naključje. Zanimivo! Potem me boste odlično razumeli.

Če bi vam povedal svojo zgodbo, bi postalo moje življenje del vašega življenja. Lepo, ne? Izražati sem se vedno znal.

A muči me, kako bi začel. In kje? Vem, rekli boste, na začetku. A kje je začetek?

Morda je začetek tak: jaz bi lahko postal karkoli, če ne bi bil delavski otrok. Pa morda niti delavski ne. Ker delavci so imeli določene pravice, moja mama pa je bila postrežnica brez njih.

Bil sem tako brihten, da si ne bi mogli misliti, cele knjige sem znal na pamet, imam tako rekoč popoln spomin, ampak sposobnosti v mojem času še zdaleč niso bile dovolj za življenjski uspeh. Danes so morda pri nas boljše možnosti, a takrat nisi mogel navzgor, če si bil sin vdove in služkinje na poziv. Vedno je nujno upoštevati okoliščine. Okoliščine so velikokrat še več kot sposobnosti.

Ne moreš vedeti, kje se v resnici začne ali konča človeško življenje. Jaz v posmrtno raje in take stvari ne verjamem. Mogoče bi verjel v reinkarnacijo, a ker sem orodjar, strojnik, železar, projektant, verjamem v druge vrste večnost. Bral sem, da imajo misli kvantno vrednost, le da je ne znajo izmeriti.

Jaz sem videl mrličev, da si vi misliti ne morete, v skladownice so jih zlagali, pa me takrat ni zanimalo, ali duh preživi, zanimalo me je le, da bi preživel sam, telesno. Smrt je bila čisto blizu, a sem verjel, da je zame nekaj popolnoma neveljavnega. Mislil sem si, jaz sem nesmrten. Vsak, ki je prehodil tako pot, je najbrž malo samoljubneža. Morda gre tudi pri meni za zaverovanost vase. Morda za dobro delo. Ne vem.

Zgodba zdravi, ko jo poveš, le da jo je, če prav premislim, strašno težko povedati, ker zgodba ni le ena, zgodb je več, pa začeti je treba na pravem koncu. In premagati sram, ker boš umrl in se bojiš umreti sam.

Sandra se razgleduje po Nikolajevem življenju. Na steni stara slika staršev, ženin in nevesta, ki sta enaka vsem ženinom in nevestam iz tistega časa. Lice ob licu. Ženska, ki si je sploh ne moreš predstavljati kot posameznice, ker je na njej vse enako kot na drugih ženskah, ki so jih takrat davno fotografirali postavili pred svoj objektiv. Glejte sem, smehljajte se, ne preveč ... A Nikolaj pravi, da je bila mama izjemno bitje, drugačno od vseh ljudi. Ženin je možat, oba zelo retuširana.

Vse je dovolj široko za invalidski voziček in posebno bolniško posteljo, pa ni rečeno, da ju bomo sploh potrebovali. Povsod so police, polne knjig, ki jih nihče več ne bo prebral. Še malo in končale bodo v kartonskih škatlah ... Antikvariat? Knjižnica? Zapor? Slišala je, da stare knjige vzamejo tudi zapori. Pohišstvo je solidno in – po svoje – moderno za starca. Na pisalni mizi odprt računalnik. V spalnici nad nočno omarico visi majhna ikona s svetim Jurijem. Na bogato okrašenem konju ubija zelenega zmaja, ki ima gnusna rdeča krila. Junak je potisnil kopje poštasti globoko v goltanec.

Da bi šel jaz v dom, ne pride v poštev. Kar pogledjte, imam veliko kopalnico, kuhinjo z dnevno sobo, dovolj veliko spalnico ... Domovi so hiralnice. Umrl bi rad doma, če je to stanovanje moj dom. Za dva je to čisto primerno stanovanje. To je največje varovano stanovanje, kar jih je mogoče dobiti. V spalnici še ni pravih omar. Pa veste, zakaj jih še nimam? Mislim si, če bi prišla k meni živeti kakšna gospa, bi zagotovo hotela omare po svojem okusu. Kar sama naj jih izbere, vse bom poravnal.

Koliko imate plače, gospa? Ni mi treba povedati, vem sam. Malo več kot šeststo evrov in napitnino. Zdaj pa jaz

vas vprašam, a bi vam bilo kaj slabega, če bi stregli le enemu, meni, pa imeli recimo tisoč petsto evrov? In bi jih dobivali do svoje smrti, streči v gostilni, pijancem, vem jaz, kaj so pijanci, pa vam ne bi bilo treba več? Jaz zase skoraj ničesar ne porabim, imam odlično pokojnino, in če bi imel ženo, bi pokojnino po moji smrti dobivala ona.

3.

Nikolajeva mama Marija Terezija, rojena Intihar, poročena Šturm, je bila navadna postrežnica, ki so ji vsi ljudje le ukazovali. Lahko bi šla od Poncija do Pilata, ukazovala bi ji oba in še tisti vmes. Ukazovale so ji gospodinje in prodajalke, upravnik Delavskega doma Svoboda, v katerem je imela svoje drobno prebivališče, in sosedov pes. Božala ga je, kadar je hotel.

Ukaz je kot trn. Izdreš ga le, če ga predaš drugemu, ki je nižji od tebe, tega nižjega pa v primeru Marije Terezije ni bilo. Bila je prebodena od glave do pet. A njena drugačnost, ki bi ji najbrž morali reči ljubezen, je oblikovala njen značaj. Za tiste čase in svoj bedni položaj je imela nenavadne poglede na svet. Pomagali so ji, da je ohranjala pogum, se smehljala in verjela, da bo zanjo in njenega sina nastopilo novo in boljše življenje. Enkrat že. Bila je dovolj mlada, da je tak značaj lahko prenesla. Drugi na njenem položaju so topli, če so mogli. Živali, otroke, sebe, Marija Terezija pa ni zmogla udariti nikogar.

Delala je, kar so ji naročili. Prala, čistila, kuhala, pospravljala. In včasih klala. Molče. Zaklano perjad je nato v veliki emajlirani posodi polivala s kropom, da bi

jo lažje oskubila. Nikolaju je mokro kokošje perje strašno smrdelo, a je vseeno ostajal v bližini in gledal, kako Marija Terezija kuri razpara trebuh in izvleče čreva. Pojdi stran, ga je podila, a ni šel. Poglej, je potem rekla vsakič, kaj ima v mlinčku. In je videl pesek in travo in drobne kamenčke, vse, kar je kura pojedla, ko je bila še živa in je kljuvala po dvorišču v kroženju in prestopicanju, ki ju je znal pravilno napovedati. Zdaj bo šla tja in kljunila tisto travico, si je rekel, in kura je res naredila tako, Nikolaju pa se lastna predvidevanja niso zdela nič posebnega. Marija Terezija je bila hvaležna življenju, če se je našel kdo, ki je žival zaklal namesto nje, a ker takega največkrat ni bilo, je klala in soplala, da je šlo Nikolaju do živega in si je obljubil, da ji bo pomagal takoj, ko mu bo pustila.

Ko je kuri znal s kuhinjsko sekirico odsekati glavo, pritisnjeno na tnilo, je imel kakšnih deset let, velik pa je bil za štirinajst, in se mu je zdelo prav, da pri krvavem opraviilu nadomešča očeta, ki bi zagotovo pomagal Mariji Tereziji, če bi bil živ. Najstrašnejše je bilo, da je brezglava kura še nekaj časa lahko letala okoli. To so *samoživci*, je Marija Terezija poučila sina. *Samoživci* so se na čuden način povezali z Nikolajevim doživljanjem očeta. Imaš ga, a ga ne čutiš.

***

Nikolaus Šturm je umrl pred sinovim rojstvom. Bil je železar iz Ziljske doline. Že mlad se je odpravil delat gor v Nemčijo, ki ji je v prvi svetovni vojni zmanjkalo moških in je sklenila pritegniti nove, saj je država vedela, da se stvar okoli versajske pogodbe, tam zapisanih repatriacij in

ozemeljskih izgub v resnici še ni končala in da so sredi Versailles sprejete zahteve po razorožitvi *samoživci*. Nemčija je mlade moške sklenila imeti pri sebi – delo so dobili, če so postali nemški državljani. V železarni je spoznal tovariše, ki so si pravili komunisti. Slavili so Sovjetsko zvezo in verjeli v lepšo prihodnost za proletariat. Potem so se v Nemčiji komunistom zgodile določene neprijetnosti in Nikolaus je ocenil, da bo bolje, če se vrne bližje domu. Tudi tam je našel delo v železarni in Komunistična partija je bila prav tako prepovedana. Spoznal je Marijo Terezijo in njeno ljubezen. V vsem ga je podpirala. Bil je zraven, ko so jugoslovanski komunisti na Dunaju organizirali prvi kongres in ko so ustanovili skoraj dovoljeno in legalno Neodvisno delavsko partijo Jugoslavije z organizacijami v vseh večjih jugoslovanskih mestih. Bil je izvoljen za prvega predsednika partijske celice, ko je bilo v njej triindevetdeset članov, in ker je bil odličen vodja, je znal agitirati, širiti strankin tisk, pomagati bolgarskim komunistom čez meje na varno ... Članstvo je naraslo na šeststo zvestih, Marija Terezija ga je ljubila čez vse, vabili so ljubljanske študente komuniste, člane Svobod, rudarje, bil je čedalje bolj čeden, organizirali so sindikate in kulturne večere, praznovali sovjetske praznike in slavili sovjetske voditelje, najbolj Lenina, ker so mislili, da ga poznajo. Nikolaus bi cvetel, če ne bi bilo med njimi ovaduhov, tako pa je bil po vsaki prireditvi kakšen človek aretiran, ker so denuncianti ulovili vse nezakonite in strupene besede in jih sporočili naprej. Tudi Nikolaus je večkrat pristal v zaporu, a je bil vedno tudi kmalu izpuščen, tako da mu je šlo dobro, dokler mu po neki aretaciji ni šlo več dobro: v zaporu je dobil hudo pljučnico in Marija Terezija je bila noseča.

Zaman mu je na čelo polagala obkladke, ki naj bi znižali vročino, ga zaman držala za roko, ko je kratko in hitro dihal, zaman je trpela, ko je boleče kašljal. Umrl je, Mariji Tereziji pa v trebuhu pustil Nikolaja in, kljub vsemu, upanje v lepšo prihodnost, saj ji kaj drugega, zdaj, ko je bilo v njej novo življenje, ni preostalo. Ni vedela, da je v zaporu Landsberg, kakšnih šestdeset kilometrov od Münchna, ravno takrat sedela Smrt in z eno od svojih rok, na kateri je bilo vtetovirano Adolf, v novo knjigo z naslovom *Mein Kampf* zapisovala čisto nove ideje za razširitev posla.

Zaradi Nikolausa in njegovega upanja je pustila, da so se tudi po njegovi smrti v njenem malem stanovanju v tajnosti še vedno zbirali tovariši, kadar niso imeli kam drugam. Dve postelji in dve nočni omarici, omara, umivalnik, nad njim na prtičku izvezen napis: *Ljubo doma, kdor ga ima*. Miza s tremi stoli je morala stati na hodniku in trpeti nezadovoljne poglede sosedov.

Če nas bi bilo veliko podobnih, je verjela Marija Terezija, bi lahko kaj popravili. Ni vedela, kako se to naredi, tudi tega ne čisto dobro, da se zadevi reče zamenjava družbenega reda, a je poznala besedo revolucija in zdela se ji je v redu. Imeli so jo v Rusiji in pravili so, da je po njej tam vse drugače. Da so tam zdaj novi ljudje. Sovjete je gledala od daleč, svojo revščino pa od blizu, zato je verjela. Čeprav jim je dajala zavetje, sama ni bila komunistka in ni govorila, kakšna bi morala biti politika. Bila je navajena molčati. Samo pustila je, da so šle v njeni mrzli sobici stvari svojo pot. Pozimi je bilo po vogalih za dva ali tri prste po plesni dišečega ivja in to o politiki Marije Terezije pove vse. Ali pa tudi ne, ker se je nad dojenčka nekega dne sklonil

tovariš, bodoči španski borec, bodoči partizanski komisar in bodoči povojni visoki oblastnik, da bi si ga ogledal, in dojenček se mu je nasmehnil. Bodoči človek si je nasmeh zapomnil.

***

Gospodinje so za kuhanje, pospravljanje, čiščenje, likanje in klanje Mariji Tereziji plačale, kolikor se jim je zdelo. Če se jim je zdelo. Včasih so ji vrgle kakšen kos obleke ali pa je domov odnesla ostanke hrane. Za Nikolaja, je rekla gospodinja, Marija Terezija pa je molče vzela zavoj. Če bi kaj rekla, bi jo besede lahko izdale in dela zanjo drugič morda ne bi bilo več. Morda je lahko strašna beseda. *Morda ne bom imela za Nikolajev kruh*. Morda utiša ugovore in pripombe, z obraza izbriše upor in ga nadomesti z nasmehom. Najbolje je, da vzame vrženo obleko, jo prekroji in prilagodi, potem pa bosta šla z Nikolajem vsa gosposka, lepa, ponosna in normalna na ulico.

Držala ga bo za roko in vsi ju bodo gledali, ko bosta šla v nedeljo popoldan na sladoled ali torto, odvisno od letnega časa in denarja. Če denarja ne bo, bosta šla le na sprehod.

Vedno pazi nase, Nikolaju od malega naroča Marija Terezija, videz je pomemben, po videzu te bodo sodili, preden boš odprl usta, zanemarjenih in umazanih ne mara nihče. Sladoled je dober, a paziti je treba, da ne umažeš obleke. Če se boš zanemaril, se bo to najprej poznalo na tvoji srajci, potem pa še povsod drugod. Četudi si reven, oblačila in čevlje imej vedno urejene. Tudi tvoj oče je bil vedno eleganten. Na vroči ulici se pravila in lepa prekroje-na obleka spremenijo v oklep.

To sta moja starša na poročni dan. Mama bi bila lahko manekenka. Vitka. Urejena. Ženska, saj veste, gospa, kakšne ste, lahko pozabi na vse, če ima lepo obleko. Očeta nisem poznal, a vidim, da sem v obraz bolj podoben mami, višino sem dobil pa po njem ... Če bi kakšna prišla živeti k meni, vam povem, da bi ji kupil obleko, kakršno bi si izbrala. To je pa ja jasno.

***

Nikolaju se zdi, vedno se mu je zdelo, da je očetov obraz na poročni fotografiji pokrit z nekakšno kopreno. Morda gre le za retušo, ki je svojevrstna laž, a čisto majhna v primerjavi s fotografskimi goljufijami današnjih dni, ki jih tudi pozna. Kako je mogoče, da je zbolel in umrl, če pa je bil močan in organiziran in je imel tovariše in vsemogočno Revolucijo, ki bo za nas izboljšala svet, se je spraševal mali Nikolaj, odrasli Nikolaj pa Smrt že dobro pozna in ve, kako je: sedi in lista po fasciklih, slini svoje preštevilne prste in nastavlja ure. Včasih od dolgočasje naredi kakšen presenetljiv preval in premeša čas. Ga retušira in se pri tem hahlja.

4.

Neke majске nedelje, ko je sonce zelo visoko in z vrtov dišijo potonike, se gresta Marija Terezija in Nikolaj slikat. Ona ima na sebi modro pikčasto obleko s spuščnim ovratnikom in moderne uhane, ki se jim reče solzice. Nikolajeva tridelna obleka je iz fine in hladne volne, Marija Terezija jo je dobila pri Blumovih. K njim hodi po novem delat vsak dan. Prej je bila obleka Ottova. Nič hudega, če je Otto odrasel moški, Nikolaj pa še ves deški. Zelo je že visok in Marija Terezija spretna. In je obleko predelovala več noči, bilo je vredno, ker take obleke ni in je nikoli več ne bo na vsem širnem svetu, ravnokar so se vsi lahko o tem prepričali, bila je namreč birma, in zdaj sta naročena pri fotografu. Ta ima v svojem studiu lepo zofo, komodo, ogledalo, lesteneč, vse zato, da bi bili ljudje na njegovih slikah videti uglednejši in še lepši, strašno se veselita, da bosta sedela na pisanem kašmirskem vzorcu in ob lepi mizici in da bosta za večnost videti, kot so videti ljudje, ki jim Marija Terezija hodi delat v lepe hiše v zelenem delu mesta, kjer vladajo spuščene naoknice in prijeten listnat hlad tudi na še tako vroč dan.

Na slikah bosta, kot so Irena in Karel in Otto Blum: zelo normalna.

Hehehe, bi slišala, če bi lovila frekvence, ki jih človeštvo ne more nikdar uloviti.

Plavata po ulicah in nimata pojma, da je njuna še neposneta fotografija že razvita in vložena v predalček z Nikolajevo kartoteko, železen, rjast, vojaški, v sektorju, na katerem piše Kavkaz, ja, to je tam, kjer je večno priklenjen tisti nesrečnik Prometej, ki je ljudem dal vse napredno, celo misel, da človek naredi obleko zato, da bi zatem obleka naredila človeka.

***

Nikolaj in Marija Terezija ne moreta vedeti niti tega, da bo po potonikah in sreči dišeča fotografija pri neki sovjetski komisarki vzbudila nezadržno hrepenenje po tejle ulici in tem poletnem dnevu, po čevljih Marije Terezije in trenutku, ki bi se v njem rešila temin in bi se vse izgubljeno zazdelo spet najdeno in njeno za zmeraj. Njeno ime najbrž ne bo nikoli izrečeno. Za zdaj je komisarka le droben sončni pramen in osvetljuje zgodbo, ki še ni povedana. Stoji nad Nikolajevo bolniško posteljo in gleda, kako spi. V rokah drži fotografijo, na njej sta Nikolaj in Marija Terezija, praznično oblečena, normalna, z normalnim življenjem. Pripravlja se, da bo šla v kuhinjo po mleko. Nikolaju se blede v objemu trde pljučnice, ki je stalno na preži, da bi morda lahko napredovala v kaj večjega od sebe. V kaj večjega, si misli tudi Smrt, ko gleda prizor, v tuberkulozo, prazen nič in neobstoj ali v usodo ... Heh.

Dan je sončen, komisarka mlada. Če bi ostal, misli komisarka, bi bil ta mogoče pravi. Če mleka ali kefirja

v kuhinji ne bodo imeli, bom naročila, naj mi nekaj od obojega priskrbijo, kakor vedo in znajo. Nemški zdravniki pravijo, da sta za izčrpane ljudi odlična. Lažje preživijo.

5.

Otto in Irena Blum imata ordinacijo v svoji hiši, kar razglaša tabla pri vhodu. Pod ordinacijskim oknom je bela vrtna klop, na kateri bi lahko počakali pacienti, če bi se iz čakalniškega vonja po razkužilu želeli rešiti na svež zrak, a na njej razen Nikolaja, ki čaka Marijo Terezijo, nikoli nihče ne sedi. Namesto mame Nikolaj nekega dne dočaka Karlija, svojega prvega pravega prijatelja. Star je deset let.

Ali bi rad nekaj videl, vpraša Nikolaja bledičen in suh fant, ki ga na videz pozna iz šole. Hodi v sosednji razred, a se doslej zanj ni zmenil, ker je Karli Blum iz nekega drugega sveta. Šel bo na gimnazijo, Nikolaj pa ne. Nikolaj bo šel, če bo sreča mila, na meščansko.

Karli ga pelje za hišo, tam je v zidu razpoka, obsijana z zahajajočim soncem. Iz nje prihajajo velike črne mravlje. Videti je siva in skrivnostna: le kje se konča? *Lasius niger*, reče Karli. Nikolaju se v prvem hipu ne sanja, kaj bi to pomenilo, a se prima sliši. Ene imajo krila. Te se bodo parile, pove Karli. Teh ne, samo one brez kril. S kazalcem in palcem zgrabi eno in jo poje. Mmmm, se pohvali. Nikolaj ni reva. Zaklati zna kokoš. V usta nese dve črni žuželki, ki proti njegovemu palcu stegujeta rilčka, lepo se vidi, kako